

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ПРИЈЕМАЊА		20. 10. 2020	
Орг. ј. б. н.	Број	Датум	Дност
05	9270		

**ОДЛУКА ВЕЋА ЗА МЕДИЦИНСКЕ НАУКЕ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
О ФОРМИРАЊУ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ЗАВРШЕНЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

На седници Већа за медицинске науке Универзитета у Крагујевцу, одржаној дана 09.09.2020. године, одлуком број IV-03-594/25 формирана је Комисија за оцену и одбрану завршене докторске дисертације под називом „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“ кандидаткиње Весне Јовановић, у следећем саставу:

1. **Проф. др Драгана Игњатовић Ристић**, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија, председник;
2. **Проф. др Дарко Хинић**, ванредни професор Природно-математичког факултета Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психологија, члан;
3. **Проф. др Срђан Миловановић**, ванредни професор Медицинског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област Психијатрија, члан.

Комисија је прегледала и проучила докторску дисертацију кандидаткиње Весне Јовановић и подноси Наставно-научном већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

2.1. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области

Докторска дисертација кандидаткиње Весне Јовановић под називом „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“ урађена је под менторством проф. др Горана Михајловића, редовног професора Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, представља оригиналну научну студију, која се бави проценом протективних и фактора ризика код синдрома изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу. Такође, у овом истраживању испитана је преваленца синдрома изгарања наставника који раде у специјалним основним школама за интелектуално ометену децу и наставника у редовним школама (кроз израженост три његове димензије: емоционалне исцрпљености, деперсонализације и осећаја смањеног личног постигнућа), као и разлике у степену изражености ових димензија код поменутих група наставника.

Сматра се да су најзначајнији предиктори синдрома изгарања фактори личности, затим међуљудски односи, комуникацијске вештине и социјална подршка. Индивидуално-психолошки фактори, као што су асертивност, самопоштовање и самоефикасност, који су разматрани и у овом раду, развијају се током живота кроз учење, искуство и интеракцију са другима, стога је веома значајно усмерити се на чиниоце на које се може утицати у циљу превенције изгарања и промоције позитивног менталног здравља запослених.

У процесу свог рада учитељи и наставници остварују бројне улоге чије остваривање захтева ангажовање различитих аспеката њихове личности, што их врло често доводи у ситуацију повећане одговорности, емоционалног напрезања и стреса, што за последицу може имати и развој синдрома изгарања на раду. Синдром изгарања на раду је стање хроничног пролонгираног стреса на радном месту који се постепено развија. Дефинише се преко три основне димензије: емоционалне исцрпљености, деперсонализације и доживљаја смањеног личног постигнућа.

Ретке су студије у свету, које су се бавиле утврђивањем доминантних предиктора синдрома изгарања међу индивидуално-психолошким, срединским и организационим факторима код наставничке професије, а нарочито у области специјалног образовања. Имајући у виду да синдром изгарања представља важан феномен за образовни систем и

друштво у целини, теоријски значај ове студије огледа се у објашњењу могућности предикције синдрома изгарања кроз дефинисање протективних и ризичних фактора, на узорку наставника који реализују наставу интелектуално ометеној деци у специјалним школама и наставника у редовном образовању. Резултати добијени овом студијом олакшаће рано препознавање ризичних фактора међу индивидуалним, организационим и срединским чиниоцима, што је од значаја за благовремено планирање превентивних мера у циљу спречавања настанка синдрома изгарања на раду. Фокусирање на популацију наставника који су под појачаним ризиком за настанак и развој синдрома изгарања на раду, представља важну основу за планирање израде предлога програма превенције синдрома изгарања, као и на унапређење менталног здравља и квалитета живота код запослених у помажућим професијама, и побољшање професионалне подршке и бриге за кориснике (ученике) кроз унапређење квалитета васпитно-образовних услуга

2.2. Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одговарајућој научној области

Прегледом доступне литературе прикупљене систематским претраживањем биомедицинских база података *Medline*, *ScienceDirect*, *EBSCO*, и *KoBSON*, коришћењем следећих кључних речи: „*burnout syndrome*“, „*special education*“, „*teaching*“, „*children with intellectual disabilities*“, „*individual-psychological factors*“, „*social support*“, „*organizational factors*“, нису пронађене студије сличног дизајна и методолошког приступа. На основу тога, Комисија констатује да докторска дисертација кандидаткиње Весне Јовановић под насловом „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“, представља резултат оригиналног научног рада.

2.3. Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области

А. Кратка биографија кандидата

Кандидат Весна Р. Јовановић (рођена Дукић), рођена је 07.09.1975. године у Бања Луци, Република Српска, Босна и Херцеговина. Дипломирала је на Дефектолошком факултету Универзитета у Београду 2005. године, сурдолошки смер. По завршетку основних студија обавила је приправнички стаж у Центру за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју у Београду. Мастер академске студије на студијском програму Специјална едукација и рехабилитација глувих и наглувих особа, завршила је на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду 2013.

године, са просечном оценом 9,80, чиме је стекла стручно звање мастер дефектолог. На Фармацеутском факултету Универзитета у Београду завршила је специјалистичке академске студије 2016. године на студијском програму Фармацеутски менаџмент и маркетинг, са просечном оценом 9,57. Дипломирала је и на Факултету здравствених и пословних студија Универзитета Сингидунум, на студијском програму Сестринство 2019. године. Од 2000. до 2012. године радила је у Институту за ментално здравље, на месту више медицинске сестре. Од 2012. године ради на Академији струковних студија Београд, Одсек Висока здравствена школа, где је 2016. године изабрана у звање предавача за област Медицина, ужа научна област Здравствена нега.

Докторске академске студије на Факултету медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, изборно подручје Неуронауке, уписала је школске 2014/2015. године. Усмени докторски испит положила је 2017. године.

Кандидат је аутор више оригиналних научних радова и први аутор у три рада објављеним у часописима индексираним на *SCI* листи. Резултати рада наведени под редним бројем 1 саставни су део докторске дисертације, чиме је кандидаткиња испунила услов за одбрану докторске дисертације.

У истраживању под називом „*Individual-psychological factors and perception of social support in burnout syndrome*”, у коме је кандидаткиња први аутор представљен је део резултата саме докторске дисертације. Циљ ове студије био је испитивање повезаности синдрома изгарања са индивидуално-психолошким факторима и социјалном подршком међу наставницима специјалног и редовног образовања, као и утврђивање разлике у степену изражености димензија синдрома изгарања између група наставника различитог образовног профила. У студију је укључено 317 наставника (122 дефектолога-наставника и 38 наставника других усмерења у специјалним школама за интелектуално ометену децу и 157 наставника из редовних основних школа) на територији Београда. Највиша заступљеност високих нивоа изгарања забележена је на супскали емоционалне исцрпљености. Индивидуално-психолошки фактори су се издвојили као битан предиктор синдрома изгарања у наставничкој професији, што указује на значај испитивања утицаја ових фактора и у другим професијама које се одликују специфичним захтевима и потребама дубљег емотивног инвестирања током радног процеса. Резултати овог истраживања су прихваћени за публикавање у часопису категорије **M23** (Vojnosanit. Pregl. 2020; doi: <https://doi.org/10.2298/VSP190820004J>).

Б. Списак објављених радова (прописани минимални услов за одбрану докторске дисертације)

1. **Jovanović VR**, Hinić D, Džamonja Ignjatović T, Stamatović Gajić B, Gajić T, Mihajlović G. Individual-psychological factors and perception of social support in burnout syndrome. *Vojnosanit Pregl.* 2020; doi: 10.2298/VSP190820004J. **M23**
2. **Jovanović V**, Karić J, Mihajlović G, Džamonja Ignjatović T, Hinić D. Work-related burnout syndrome in special education teachers working with children with developmental disorders – Possible correlations with some socio-demographic aspects and assertiveness. *Eur J Spec Needs Educ.* 2019;34(5):692-701. **M22**
3. **Jovanovic VR**, Krajnovic D, Marinkovic V. Predictors of Burnout syndrome among professionals in the pharmaceutical industry in the Republic of Serbia. *Indian J Pharm Educ.* 2018;52(2):311-20. **M23**

2.4. Оцена о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Реализовано истраживање у потпуности је усклађено са пријављеном темом докторске дисертације. Постављени циљеви и хипотезе истраживања истоветни су са одобреним у пријави тезе. Докторска дисертација Весне Јовановић садржи следећа поглавља: Увод, Предмет и циљеви истраживања, Материјал и метод, Резултати истраживања, Дискусија, Закључак и Литература. Написана је на 112 страна и има 29 табела и 3 графикана. Поглавље Литература садржи 270 цитираних библиографских јединица из иностраних и домаћих научних и стручних публикација.

У уводном делу и теоријском разматрању кандидаткиња је, цитирајући релевантну литературу, на прецизан и јасан начин изложила досадашња сазнања о специфичностима наставничке професије, о синдрому изгарања и стресорима у домену специјалног и редовног образовања, његовој преваленцији, диференцијалној дијагнози и етиологији. Посебна пажња усмерена је на специфичност свих мерених параметара (индивидуално-психолошких, организационих и срединских) у професији наставника. Такође, приказана је повезаност ових фактора са синдром изгарања наставника запослених у редовним школама и школама за децу којима је потребна интензивна подршка у развоју.

Предмет, циљеви и хипотезе истраживања јасно су приказани и дефинисани у складу са одобреним приликом пријаве тезе. Кандидаткиња је у свом раду намеравала да утврди протективне и факторе ризика код синдрома изгарања наставника, разлике у изражености и заступљености синдрома изгарања на раду између наставника у области

редовног и специјалног образовања, и између дефектолога и наставника других професионалних усмерења у оквиру специјалног образовања.

Материјал и методе рада су прецизно формулисане и у складу су са одобреним приликом пријаве тезе. Истраживање је реализовано као неекспериментална, корелациона студија пресека. Спроведено је након одлуке Етичког одбора Факултета медицинских наука у Крагујевцу и писмене сагласности директора свих школа које су биле укључене у студију. Такође, истраживању је претходио писани добровољни пристанак испитаника уз претходно информисање о дизајну, циљу и значају саме студије. Учешће у студији било је понуђено свим наставницима који су у тренутку извођења студије испуњавали критеријуме за укључивање и искључивање. Истраживање је спроведено на испитаницима оба пола старости од 25 до 60 година, са најмање једном годином радног стажа у струци. Узорком су обухваћени наставници који реализују наставу у осам специјалних основних школа и наставници који реализују наставу у четири редовне основне школе на територији града Београда. Узорак је према области рада (специјално и редовно образовање) и у односу на професију наставника у области специјалног образовања, подељен на три групе. Прву групу су чинили наставници који реализују наставу у специјалним основним школама за интелектуално ометену децу, а у оквиру ове групе, једну подгрупу чине дефектолози у специјалном образовању (група ДСО), а другу подгрупу наставници недефектолози у специјалном образовању (група НСО). Трећу групу су чинили наставници у редовном образовању (група НРО). У групу наставника у специјалном образовању ушло је 160 испитаника, од тога 122 дефектолога (ДСО) и 38 наставника недефектолога (НСО). У највећем делу анализа, у складу са циљевима истраживања, поређена је само подгрупа дефектолога и наставника у редовном образовању, док је у мањем броју, ради контроле резултата, поређена и група недефектолога у специјалном образовању. У групу наставника који раде у редовном образовању ушло је 157 наставника. Група наставника у редовном образовању и подгрупа дефектолога у специјалном образовању биле су уједначене према расподели категорија у оквиру одређених социодемографских варијабли.

Резултати истраживања су систематично приказани табелама (укупно 29) и графиконима (укупно 3). Резултати истраживања су показали да су најзначајнији предиктори синдрома изгарања дефектолога: самопоштовање, ефикасност управљања одељењем, радно окружење, али и подршка руководиоца, асертивност, ефикасност стратегија учења и радни стаж. Најважнији предиктори изгарања наставника редовног образовања су: самопоштовање, ефикасно учење ученика, подршка руководиоца и

колега, квантитативни захтеви, али и асертивност, контрола над радом и радни стаж. Највиша заступљеност високих нивоа изгарања забележена је на супскали емоционалне исцрпљености и износи 38%, 47% и 39% (редом: дефектолози, недефектолози у специјалним школама и наставници редовних школа).

У поглављу „Дискусија“ детаљно је анализирана преваленција синдрома изгарања наставника, затим повезаност свих испитиваних фактора (индивидуално-психолошких, организационих, социјалне подршке и социодемографских) са синдромом изгарања наставника. Такође у овом делу продискутовани су и резултати анализе утицаја предикторских варијабли на синдром изгарања наставника. Добијени подаци поређени су са релевантним литературним подацима других аутора из ове области. Коментари добијених резултата су јасни, а њихово приказивање је систематично и свеобухватно.

На основу претходно изнетих чињеница Комисија сматра да завршена докторска дисертација кандидаткиње Весне Јовановић под називом „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“, по обиму и квалитету израде у потпуности одговара пријављеној теми дисертације.

2.5. Научни резултати докторске дисертације

Најзначајнији резултати реализованог истраживања садржани су у следећим закључцима:

Од протективних фактора синдрома изгарања из групе личних одлика дефектолога у специјалном образовању, требало би издвојити *самопоштовање*, које има важну улогу у прве две фазе изгарања, а затим *асертивност*, која се активира у последњој фази изгарања као заштите од доживљаја личне неостварености. Коначно, *наставничка ефикасност*, пре свега *ефикасно управљање одељењем*, има важну улогу у процесу превенције од синдрома изгарања.

Од битних организационих карактеристика, *радно окружење* се опажа као фактор ризика за развој емотивне исцрпљености и деперсонализације дефектолога. Такође треба издвојити *контролу над радним процесом*, са чијим порастом расте и превенција свих димензија сагоревања, затим *промене на послу*, које доводе до већих симптома изгарања, и јасноћу *радне улоге*, прецизна очекивања од запосленог и усклађеност тих захтева са компетенцама радника. Посебно место у групи протективних фактора имају подршка руководиоца и колега које спадају и у групу фактора социјалне подршке.

Социјална подршка у *радном окружењу* има значајну протективну улогу у некој од фаза изгарања, код обе групе наставника. Код дефектолога у фази емотивне исцрпљености битна је *подршка руководиоца*, али и *подршка колега*, при чему су обе врсте подршке на раду биле умерено битне и код остале две фазе изгарања. И социјална подршка, која потиче из *приватног живота* наставника (породица, пријатељи и друге блиске особе), у корелацији је са свим фазама изгарања, иако није показала предикторску вредност у добијеном моделу, вероватно због високе корелације са другим конструктима који предвиђају сагоревање. Овај налаз је значајан у циљу планирања програма превенције кроз пружање организованих видова подршке са становишта организацијског контекста.

Код наставника у редовном образовању, све одлике које спадају у групу персоналних одлика биле су у негативној корелацији са димензијама сагоревања. Слично као и код дефектолога, и овде је *самопоштовање* остало важно у коначном моделу и то на две димензије, деперсонализацији и личној остварености. Као битан протективни фактор синдрома изгарања издвојила се и *асертивност* код емотивне исцрпљености. За разлику од дефектолога, поред добијених корелација са свим аспектима наставничке ефикасности, као битан протективни фактор издвојила се само *ефикасност учења ученика*.

У групи наставника у редовној настави добијене су сличне високе корелације синдрома сагоревања са организационим карактеристикама. Највише корелације су добијене код *подршке колега* и *руководиоца*, али и висока позитивна веза са *променама на послу*, и умерена веза са *контролом над радом* и *радним улогама*. У овој групи као фактор ризика опажају се *квантитативни захтеви посла*, и то за прву и за другу фазу изгарања.

Код наставника у редовној настави као важан протективни фактор из групе социјалне подршке на радном месту, издвојила се *подршка колега*, која је важнија овој групи наставника од *подршке руководиоца*. Као и код дефектолога, социјална подршка у *радном окружењу* имала је значајну протективну улогу у све три фазе изгарања.

Наставници који су реализовали наставу у специјалним школама, а по професији нису дефектолози, испољавали су више нивое емотивне исцрпљености и недостатка личног постигнућа у односу на друге две групе. Такође, извештавали су о нижој перцепцији наставничке самоефикасности у односу на дефектологе који раде у истим школама и наставнике редовног образовања.

Жене више емотивно изгарају, док старији испитаници и они који су разведени имају више нивое емотивне исцрпљености. Наставници специјалних и редовних школа који имају нижи ниво образовања више емотивно изгарају и имају веће нивое деперсонализације. Наставници редовног образовања који раде по индивидуалном образовном плану (ИОП) показују више нивое емоционалне исцрпљености и деперсонализације. Испитаници који имају веће нивое синдрома изгарања чешће размишљају о промени посла, с тим да су дефектолози чешће помишљали на промену радног места у односу на наставнике редовних школа. Коначно, у предиктивном моделу, показало се да се синдром изгарања повећава са годинама *радног стажа*.

2.6. Применљивост и корисност резултата у теорији и пракси

Добијени резултати истраживања дају значајан и оригиналан допринос у објашњењу синдрома изгарања на раду кроз увид у протективне и ризичне факторе у професији наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу, као и опису популације наставника који су под појачаним ризиком за настанак и развој синдрома изгарања на раду. На основу тога дат је предлог плана програма превенције синдрома изгарања на раду у професији наставника специјалног и редовног образовања кроз развој индивидуалних и организационих приступа значајних за суочавање са свакодневним стресом.

2.7. Начин презентовања резултата научној јавности

Резултати ове студије публиковани су као оригинално истраживање у часопису индексираном на SCI листи (категорија M23).

1. **Jovanović VR**, Hinić D, Džamonja Ignjatović T, Stamatović Gajić B, Gajić T, Mihajlović G. Individual-psychological factors and perception of social support in burnout syndrome. *Vojnosanit Pregl.* 2020; doi: 10.2298/VSP190820004J. **M23**

ЗАКЉУЧАК

Комисија за оцену и одбрану завршене докторске дисертације кандидаткиње Весне Јовановић под називом „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“, сматра да је истраживање у оквиру тезе базирано на актуелним сазнањима и прецизно постављеној методологији и да је адекватно реализовано.

Комисија сматра да докторска дисертација кандидаткиње Весне Јовановић, спроведена под менторством проф. др Горана Михајловића, представља оригинални научни допринос од научног и практичног значаја за боље разумевање синдрома изгарања наставника специјалног и редовног образовања кроз протективне и ризичне факторе у различитим сегментима функционисања особе (индивидуално-психолошком, организационом и социјалном контексту).

Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном већу Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу да докторска дисертација под називом „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“, кандидаткиње Весне Јовановић буде позитивно оцењена и одобрена за јавну одбрану.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

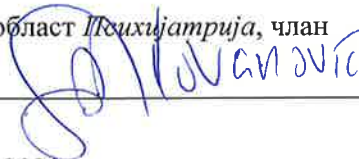
1. Проф. др Драгана Игњатовић Ристић, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, председник

2. Проф. др Дарко Хинић, ванредни професор Природно-математичког факултета Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психологија*, члан

3. Проф. др Срђан Миловановић, ванредни професор Медицинског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област *Психијатрија*, члан

У Крагујевцу, 19.10. 2020. године